

Valkoselkätikka on palannut koputtelemaan Varsinais-Suomen metsiin - yhteenveto vuosilta 2000–2020

JOUKO HÖGMANDER & ESKO GUSTAFSSON

Vielä 1900-luvun loppupuolella valkoselkätikkaa pidettiin Suomessa ja etenkin Varsinais-Suomessa häviävänä lintulajina. 1980- ja -90-luvuilla sitä ei havaittu enää kaikkina vuosina lainkaan, ja odotukset 2000-luvulle olivat synkät. Vuosituhannen vaihteessa valkoselkätikka noteerattiin valtakunnassa äärimmäisen uhanalaiseksi lajiksi. Mutta nyt, 20 vuotta myöhemmin, valkoselkätikka on palannut. Vaellusten jälkeen tikkoja jää meille talvireviireille. Muutamat näistä linnuista viihtyvät pötkelöitten parissa pitkälle kevääseen. Näyttää siltä, että maakuntamme on saanut valkoselkätikan takaisin vakituisen pesimälinnustoon. Mitä tässä välissä on tapahtunut?

Aineisto ja menetelmät

Tämän raportin aineisto käsittää Tiira-havaintotietokannassa olevat havainnot mukaan lukien salatut havainnot. Olemme saaneet käyttöömmä Turun Lintutieteellisen Yhdistyksen havaintojenkeruualueen lisäksi myös Pyhärannan ja Someron havainnot, joten aineisto koskee koko Varsinais-Suomen maakuntaa ja TLY:n toimialuetta. Vuosien 2000–2014 osalta olemme käyttäneet vain alueharvinaisuuskomitean hyväksy-

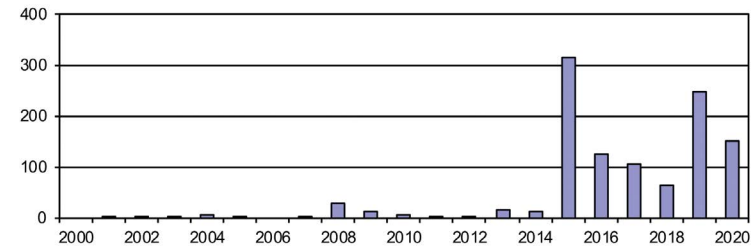
miä havaintoja. Vuodesta 2015 alkaen tätä lajia koskevia havaintoja ei ole enää tarkastettu. Vuoden 2020 syksyn havaintoja ei ole otettu mukaan tähän raporttiin.

Kuvissa 1, 2 ja 3 on käytetty kolme yksilön ensimmäistä havaintopäivää. Esiintymistä kuvaavat luvut ovat yksilöitä, eivät havaintoja. Etenkin loppusyksyllä ja talvella tikat ovat oleskelleet pitkiäkin aikoja samoilla paikoilla, mutta tätä ei ole tarkastellu otettu huomioon. Syksyistä vaellusta esittävissä kuvassa 3 havain-

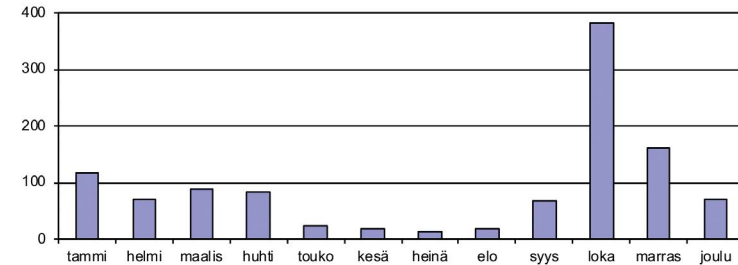
not on jaettu viiden päivän jaksoihin alkaen kuun alusta. Lokakuun ja joulukuun viimeisessä jaksossa on muista poiketen kuusi päivää.

Pesimäajaksi on tässä tarkastellu sa rajattu 1.3. – 31.8. välinen aika. Valkoselkätikan soidin alkaa kuitenkin meillä kevään aikaistuttua jo helmikuun puolivälissä ja jatkuu maaliskuussa, muninta yleisimmin huhtikuussa ja poikaset lähtevät pesästä viimeistään touko-kesäkuun vaihteen tienoilla. Kesä-heinäkuussa poikueet liikkuvat vielä yhdessä.

Kuva 1. Vuosittaiset yksilömäärät 2000-2020

Kuva 2. Kuukausittaiset yksilömäärät 2000-2020

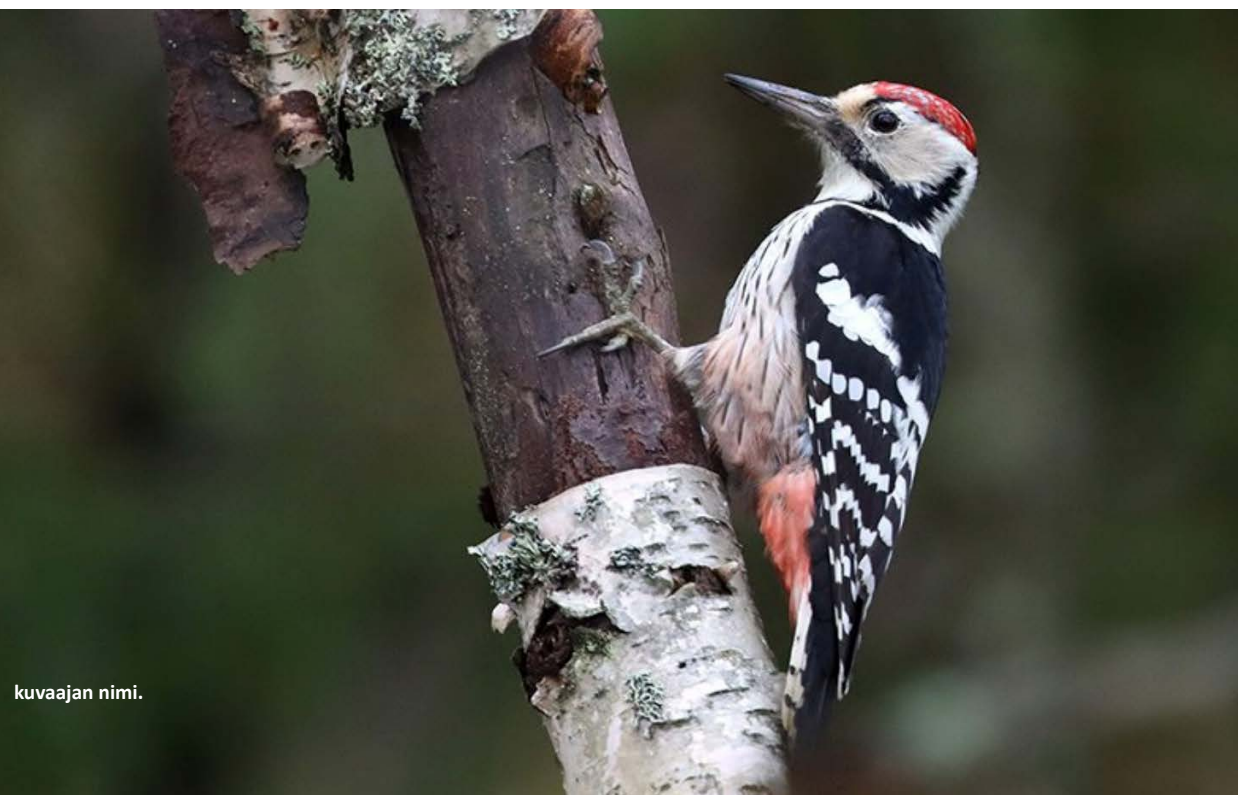

Elokuu on mukana tarkastelussa sen vuoksi, että mahdollinen syysvaellus alkaa yleensä vasta syyskuussa, ja näin havainnot etenkin nuoreksi tunnistettavista linnuista elokuussa saattavat antaa viitettä saman vuoden pesinnästä. Saman pesimäkauden aikana tehdyt havainnot on laskettu samaksi yksilöksi, jos samaa sukupuolta olevan linnun havainnot ovat enintään noin 2 kilometrin säteellä toisistaan tai samasta reviiiriksi tulkitusta havaintokeskittymästä.

Pesimäaikaisia havaintoja on tässä raportissa on ryhmitelty seuraavasti: 1) reviiirit, joilla havaittu yksi lintu, 2) reviiirit, joilla havaittu pari joko yhdessä tai erikseen (ei välttämättä samaan aikaan) sekä 3) reviiirit, joilla todettu varmistettu pesintä. Vanhoja kunnannimiä on taulukossa 2

Taulukko 1. Yksilöt kunnittain ja vuosittain

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	YHT.	
AUR																		1				1	
KA				1					1						1	23	10	7	4	20	9	76	
KEM					2				3	4			1	2	1	30	22	4	5	14	15	103	
KOS																2	2	2				6	
KUS		1		1					2	2	1			2		49	5	4	5	27	6	105	
LAI					1												1	2	1	2	1	8	
LIE																13	3	5		7	6	34	
LOI																5	7			3	3	18	
MAR																2	1					3	
MAS										1				2		6	3	3	1	4	6	26	
MYN									3			1		1		9	1	4	1	17	3	40	
NAA						1								1		15	3	4	3	12	8	47	
NOU																1						1	
ORI																						0	
PAI									1	1				1		15	4	8	5	12	6	53	
PAR								1	6	1	1					15	14	3	7	15	20	83	
PYH		1	1						7	1						51	3	6	1	23	4	98	
PÖY									1							4	3	3		2	3	16	
RAI									1			1		1	1	12	1	4	4	8	6	39	
RUS																2	1	2				8	
SAL				1		1		1	1						5	2	12	19	16	8	22	102	
SAU					1									1							2	4	8
SOM											1				1	1	4	8	2	1	2	20	
TAI					2											1	2			3	5	13	
TUR									2		3	1	1	1	1	5	27	10	13	12	33	118	
UUS						2	2				4	1				20	7	7	4	18	16	81	
VEH																1					1	2	
	0	2	1	3	8	4	0	2	28	14	7	3	2	17	11	316	126	106	63	245	151		

kuvaajan nimi.

käytetty selvittämään havaintojen alueellista jakautumista.

Tarkkoja pesäpaikkoja ei julkaista, jotta pysyväksi muodostuneet tai muodostuvat reviirit eivät tulisi liian suosituiksi retkikohteiksi. Sen sijaan maakunnan vakituksia valkoselkätikköjen oleskelualueita, joissa ei vielä ole todettu

pesintää, on katsottu voitavan julkistaa. Tämä toivottavasti innostaa tikoista kiinnostuneita lintuharrastajia suuntaamaan sinne retkiään. Esiintymisalueet näyttävät meillä olevan sen verran laajoja ja pesien löytäminen työlästä, että tätä retkeilyä ei tarvitse hillitä, pikemminkin kannustaa.

Mistä ne tulevat?

Valkoselkätikan pääesiintymisalueet ovat Kaakkois-Suomessa ja Järvi-Suomen eteläosassa. Luoteis-Venäjällä, täältä katsoen vielä kauempana idässä on vahva tikkakanta. Suomessa pesivien valkoselkätikköjen määrä on 2000-luvulla vähitellen kasvanut ja

asuma-alue levinnyt länteen. Tätä ovat vahvistaneet idästä tulleet vaellukset mm. vuosina 2003, 2004 (Laine 2006), 2008, 2015 (Laine 2015) ja 2019. Vaeltavat linnut jatkavat matkaansa läntisiin suuntiin tai palaavat itään, mutta toisinaan – kuten etenkin 2015 ja 2019 vaellusten jälkeen – tikkoja jää talvireviireilleen Varsinais-Suomeen.

Kuukausittainen esiintyminen tällä vuosituhanella

Kuvassa 2 on esitetty valkoselkätikan kuukausittaiset yksilömäärät. Kuvasta näkyy selvästi, että vaellusten huippukuukausi lokakuu on ylivoimaisesti tärkein esiintymiskuukausi lajilla. Marraskuussa on vielä merkkejä vaelluksesta, mutta tämän jälkeen esiintyminen on aika tasaista huhtikuulle saakka. Soidinajan jälkeen laji on huomaamaton ja touko-elokuussa valkoselkätikkoja havaitaan niukasti.

Vaellukset

Varsinais-Suomen linnut -kirja (Lehikoinen et al. 2003) mainitsee, että vuoden 1956 vaelluksen yhteydessä Varsinais-Suomessa havaittiin yhdeksän yksilöä ja syksyn 1993 vaelluksen jälkeen ennen seuraavaa kevättä 27 yksilöä. Vaellussyksy 2003 ei aiheuttanut merkittävää havaintojen lisääntymistä tässä osassa maata. Vain kolme tuon vaelluksen tuomaa lintua on kirjattu: Kustavi 29.9., Halikko 8.11. ja Kaarina 12.11. Tämän jälkeen syksyllä 2008 ja alkuvuoden 2009 aikana havaittiin 29 valkoselkätikkaa. Nämä vaellukset olivat vasta alkusoihtoa syksyjen 2015 ja 2019 suurille vaelluksille.

Syksyllä 2015 ensimmäinen valkoselkätikka havaittiin syyskuun 12. päivänä Pyhärannassa, ja tämä lintu käynnisti vaelluksen, jonka voimakkuus yllätti kaikki harrastajat. Kuvassa 3 näkee, miten vaellus käynnistyi syyskuun lopulla, oli voimakkaimmillaan lokakuun puolivälin molemmin

puolin ja loppui marraskuussa. Uusia tikkoja toki löytyi vuoden loppuun saakka ja vielä myöhemminkin, mutta silloin linnut olivat jo talvireviireillä. Valkoselkätikkoja havaittiin syyskuussa 22, lokakuussa 201, marraskuussa 60 ja joulukuussa 30 yksilöä.

Tikkoja havaittiin myös muuttolennessa ja ulkosaaristossa. Eniten niitä nähtiin Pyhärannan Rihtniemessä, jossa havaittiin 10.10.2015 peräti 10 yksilöä sekä 14.10. ja 17.10. kuusi yksilöä. Vaelluksen voimakkuutta kuvaa hyvin myös se, että tikkoja vaelsi ulkosaaristoon asti. Uudenkaupungin Vekarassa havaittiin yhtä aikaa 4 tikkaa (8.10. ja 9.10.) ja yhteensä noin 10 yksilöä. Kustavin Isokarissa nähtiin myös 4 tikkaa 6.10. ja yhteensä noin 7 yksilöä. Jurmossa tavattiin kautta aikain ensimmäinen valkoselkätikka 13.10.–29.11.2015.

Kustavin Vuosnaissa seurattiin koko syksyn ajan muuttoa ja havaittiin yhteensä 23 valkoselkätikkaa, eniten 4 yksilöä 27.10. Pelkästään tällä yhdellä paikalla havaittiin siis suunnilleen sama määrä valkoselkätikkoja kuin aiemmissa vaelluksissa yhteensä koko maakunnassa.

Syksyn 2019 vaellus käynnistyi 14.9., mutta vauhtiin vaellus pääsi vasta syyskuun lopulla. Lokakuun huippu ei ollut yhtä korkea kuin syksyllä 2015, mutta vaellus jatkui tasaisena koko lokakuun aina marraskuun alkupuolelle saakka. Tämän jälkeen vaellus hiljeni kuten myös vuonna 2015. Syyskuussa havaittiin 19, lokakuussa 109, marraskuussa 73 ja joulukuussa 25 tikkaa. Etenkin

Taulukko 2. Valkoselkätikan pesimäaikaiset reviirit kunnittain Varsinais-Suomessa vuosina 2016–20. Ennen vuotta 2016 on tällä vuosituhanella tehty vain yksi havainto parista. Kuntien rajalla olevat reviirit on merkitty vain toiseen kuntaan kolmessa tapauksessa (Rauvolanlahden ympäristö Kaarina, Luolalanjärven havainnot Raisioon, Halikonlahden ympäristön havainnot Halikkoon) sen mukaan, missä havaintojen perusteella arvioidaan reviirin ydinalueen sijainneen.

Kunta (vanhat kunnannimet sulkeissa)	2016			2017			2018			2019			2020		
	Yksi lintu	Pari	Pes.	Yksi lintu	Pari	Pes.	Yksi lintu	Pari	Pes.	Yksi lintu	Pari	Pes.	Yksi lintu	Pari	Pes.
Kaarina (ns. kanta-Kaarina)	3	1		1			1						3	1	
Kaarina (Piikkiö)	2												2	1	
Kemiönsaari (Dragsjärd)	8	2					1			1			5	1	
Kemiönsaari (Kemiö)	4	1											1		
Kemiönsaari (Västafjärd)										1					
Kustavi	2						4	1	1	2			3	1	
Laitila				1									1		
Lieto	2			1						1			4	1	
Loimaa	1												1		
Masku (ns. kanta-Masku)							1						1		
Masku (Askainen)													1		
Mynämäki (Mietoinen)	1			1			1						2	1	
Naantali (ns. kanta-Naantali)	1												1		
Naantali (Rymättylä)													2		
Naantali (Velkua)	2						1						2	1	
Paimio	3						2	1					2	1	
Parainen (ns. kanta-Parainen)	3						2			1			9	2	1
Parainen (Houtskari)													1		
Parainen (Korpoo)	2	1											1		
Parainen (Nauvo)	3	1													
Pyhäranta	2	1	1	4	1	1	1						2		
Pöytyä (Yläne)													1		
Raisio	1			1			2	1		1			2	1	
Rusko				1									1		
Salo (Halikko)	2			2	1		5	2	1	2	1		1		
Salo (Kisko)															
Salo (Perniö)	1			1									2	1	
Salo (Suomusjärvi)	1			1						6	1	1	5	2	2
Salo (Särkisalo)				1											
Sauvo													2	1	
Somero	2	1		1			1						1		
Taivassalo	1												4	1	
Turku	2			2			2						6		
Uusikaupunki	1			1									8	2	1
Vehmaa													1		
Yhteensä	50	8	1	19	2	1	24	5	2	15	2	1	78	18	4

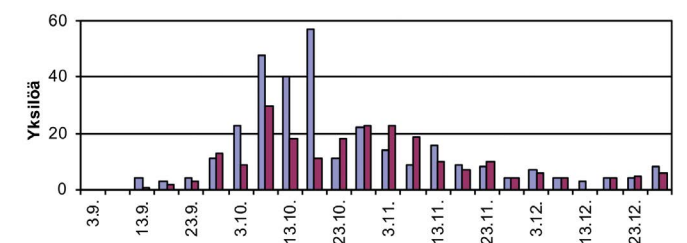
Vuosittaiset yksilömäärät tällä vuosituhanella

Valkoselkätikkoja tavattiin niukasti ja yksilömäärien vaihtelu eri vuosina oli vähäistä vuosina 2000–2014 (kuva 1 ja taulukko 1). Syksyn 2008 vaellus toi meille saakka jo useita valkoselkätikkoja. Lajin harvinaisuudesta tänä aikana kertoo se, että vuosina 2000 ja 2006 lajista ei ilmoitettu havaintoja lainkaan ja niinkin myöhään kuin vuonna 2012 tehtiin havaintoja vain kahdesta yksilöstä. Lajia voi pitää hyvin harvinaisena maakunnassa aina vuoteen 2015 saakka.

Syksy 2015 mullisti esiintymiskuvan. Valtava vaellus Venäjältä toi tikkoja kaikkialle Etelä-Suomeen. Tikkoja havaittiin Suomessa runsaat parituhatta yksilöä ja niitä arvioitiin tulleen maahan 10 000 yksilöä (Konttiokorpi 2016). Kuva 1 ja taulukko 1 kertovat samaa, eli laji yleistyi kertaheitolla myös Varsinais-Suomessa. Syksyllä 2015 Varsinais-Suomessa havaittiin yli 300 valkoselkätikkaa, ja tämän jälkeen laji on havaittu aivan eri tavalla kuin aiemmin.

Vuosina 2016–2018 havainnot vähenivät pikkuhiljaa, ja vuonna 2018 nähtiin enää 63 yksilöä, mikä sekin on paljon verrattuna tilanteeseen ennen syksyä 2015. Tikkojen väheneminen kertoo siitä, että huomattava osa vaelluksilla tänne tulleista linnuista jatkaa matkaansa, kuolee seuraavana talvena tai poistuu takaisin itään. Syksyn 2019 vaellus toi taas uusia lintuja, joskaan ei yhtä runsaasti kuin neljä vuotta aiemmin. Nyt odotellaan, miten näille tikoille käy.

Kuva 3. Vaellusten ajoittuminen viiden päivän jaksossa

lokakuun yksilömäärä jäi selvästi syksyä 2015 pienemmäksi.

Rihtiemiessä havaittiin nyt 33 tikkaa, eniten neljällä kerralla 3 yksilöä. Vuosnaisissa havaittiin vuoden 2019 syksyllä 17 tikkaa ja enimmillään 2 yksilöä päivässä. Isokarisalaji nähtiin vain 30.9. ja Vekarasalaji kaksi kertaa. Syksyn 2019 vaellus oli voimakas, mutta jäi selvästi jälkeeseen syksyn 2015 vaelluksesta.

Esiintyminen eri kunnissa

Esiintymiskuva kuntatasolla eri vuosina selviää taulukosta 1. Vuosina 2000–2014 valkoselkätikat jakautuivat aika satunnaisesti eri kuntiin. Kemiönsaarella ja Turussa havaittiin molemmissa 13 tikkaa, mutta toisaalta yhdeksässä kunnassa ei tehty yhtään havaintoa.

Syksyn 2015 suurvaellus muutti esiintymiskuvaa huomattavasti. 14 nykykunnassa on tehty havaintoja vuosittain vuosina 2015–2020. Oripää on edelleen ainoa kunta, josta ei ole yhtään havaintoa. Aurasalaji ja Nousiaisissa on tähän mennessä nähty vain yksi yksilö, Vehmaalla kaksi ja Marttilassa kolme. Kaikki nämä ovat myös vähän retkeilyjä kuntia, ja yhtä lukuun ottamatta ne sijaitsevat sisämaassa.

Yleensäkin vaellusvuosien havainnot keskittyvät rannikolle, jossa vaeltavat linnut huomataan paremmin kuin sisämaassa. Näitä kuntia ovat Kemiönsaari (103 yksilöä), Kustavi (105), Parainen (83), Pyhäranta (98) ja Uusikaupunki (81).

Turun suurta yksilömäärää (118) selittänee mm. suuri havainnoinnin intensiteetti ja nykyisen Salon (102) lukemaa suuri kuntakoko ja pesimäaikaiset havainnot.

Valkoselkätikat reviiireillä pesimäaikaan

Pesimäaikaiset havainnot on esitetty kunnittain taulukossa 2. Lisäksi kuvassa 4 näkyy näiden reviiirihavaintojen kehitys varsinkin vuoden 2015 vaelluksen jälkeen. Ennen tuota vaellusta Varsinais-Suomesta on 2000-luvulta vain vuodelta 2014 yksi havainto valkoselkätikkaparista pesimäaikaan reviiirillä.

Pitkästä aikaa ensimmäinen talvi-reviirille jäänyt lintu löydettiin vuonna 2003, jolloin koiraslintu vietti talvea marraskuusta alkaen Salon Halikonlahden ympäristössä. Tämä tikka nähtiin viimeisen kerran 10.4.2004 ja se oli samalla ensimmäinen pesimäaikaan 2000-luvulla maakunnassamme havaittu valkoselkätikka. Seuraavana talvena sitten talvehtivia valkoselkätikkoja jäi kevätaurinkoa odottelemaan myös Naantalissa ja Uudessakaupungissa.

Kevään tullessa nämä tikat hävisivät, kuten monet täällä talvehtivista linnuista tekevät helmi-maaliskuussa. Jopa pesimäpuuhissa lupaavasti aloittaneita pareja on hävinnyt vielä huhtikuun lopulla. Näin kävi mm. Kemiönsaaren Örössä keväällä 2016 (viimeinen havainto 22.4.) ja Taivasalossa vuonna 2020 (nähtiin viimeisen kerran 30.3.). Näissä tapauksissa

kyseessä lienevät nuoret toisen kalenterivuoden linnut, joilla pariutumisen voi alkaa keväällä mutta ei johda vielä tuolloin pesimiseen tai pesiminen jää kesken (T. Laine, kirjallinen ilmoitus). Näiden lintujen arvellaan lähtevän kevään tullen takaisin itään päin, eräänlaiselle paluumuutolle (Laine 2015). Mutta vuosi vuodelta enemmän valkoselkätikkoja on jäänyt tänne myös pesimäajaksi.

Yksinäisistä linnuista on tehty 2010-luvulla yhä enemmän havaintoja pesimäaikaan. Syksyn 2015 vilkkaan vaelluksen jälkeen tikkoja on löydetty paljon aiempaa enemmän. Ja vaikka syksyn 2019 vaellus ei ollut yhtä voimakas kuin edellinen neljä vuotta aiemmin, harppasi pesimäajaksi tänne jääneiden lintujen määrä aivan uudelle tasolle keväällä 2020. Tämä on saanut meidät toiveikkaina retkeilemään tikoille lahoppuuta tarjoavissa metsissä. Vaatii kuitenkin työtä – ihan mukavaa retkeilyä keväisissä metsissä – jotta maaliskuisten tikkojen kevätaskareista saa enemmän selvää: viettävätkö ne hiljaista perhe-elämää vai onko vaellusvietti vienyt ne muualle?

Ei ole ihan helppoa selvittää, mitkä pesimäaikaan havaituista linnuista ovat eri yksilöitä tai onko havaittu linnulla puoliso jossakin. Nämä tikat liikkuvat laajalla alueella. Valkoselkätikalle mieluinen metsä muodostuu vanhoja lehtipuita kasvavista lehti- ja sekametsistä, joille tyypillisiä ovat lahot pökököt. Laji tuntuu suosivan ranta-alueita. Valkoselkätikka on muita tikkoja enemmän riippu-

vain sellaisista lehdoista, lehtomaisista kankaista ja tuoreista kankaista, jotka on jätetty kehittymään omilleen. Näissä kasvaa, vanhenee ja lahoaa runsaasti lehtipuita, ja tällaiset metsät ovat voimakkaasti harvinaistuneet nykyaikaisen metsänhoidon seurauksena. Lehtojen kuusettuminen vähentää tilaa lehtipuilta näissäkin metsissä. Talvi-reviirillä ja pesimäaikaisen reviiirin ydinalueella on eroa, sillä tikkapari hakeutuu pesimäkauden alkaessa mielellään valoisiin, lehtomaisiin tai tuoreisiin kankaisiin, jossa sielläkin pitää olla lahoppuuta (T.Laine, kirjallinen ilmoitus).

Valkoselkätikan pesimäreviiirin kokoa on meidän oloissamme vaikea arvioida, sillä sekä talvi- että pesimäreviirit koostuvat meillä useista hajallaan olevista palasista, joita tikat kiertävät ravintoa etsiessään. Varsinais-Suomesta ei taida löytyä tälle linnulle riittävän laajoja ja yhtenäisiä lehti- tai sekametsiä, joissa on paljon lahoppuuta. Niinpä tikat joutuvat lentämään kilometrien matkoja ruokailumaiden välillä saman reviiirin sisällä. Näillä retkillään tikat vierailevat säännöllisesti löytämälläan ruokintapaikoilla. Reviiirin laajuudesta seuraa haasteita tikkojen seuraamiselle, reviiirin ydinalueen paikallistamiselle ja pesän löytämiselle.

Uusien suojelualueiden perustaminen maakuntamme metsäalueille on kuitenkin viime vuosikymmenien aikana parantanut tilannetta: vesistöjen rannoilla ja lehdoissa löytyy nyt jo vähän enemmän valkoselkätikkaa miellyttäviä metsiä kuin lajin ”katovuosiin” 1980- ja -90-luvuilla. Havaintojen lisääntymistä ja niiden yhteen keräämistä helpottaa myös se, että Varsinais-Suomen metsissä ja rannoilla liikkuu paljon lintuharrastajia, jotka kirjaavat havaintonsa Tiira-tietokantaan.

Valkoselkätikan pesinnät

Toisinaan Varsinais-Suomeen jääneet tikat löytävät toisensa. Lintuharrastajan eteen osui ensi kertaa valkoselkä-

tikkapari vuonna 2014, jolloin Turun Pomponrahkalla havaittiin 4.–6.4. yhdessä liikkuva pari. Seuraavat pari-havainnot tehtiin syksyn suurvaelluksen jälkeen keväällä 2016, jolloin löydettiin jo 8 paria pesimäaikaan. Vuosina 2017, 2018 ja 2019 kuultiin taas vähän vähemmän valkoselkätikan koputusta pesimäaikaan. Mutta syksyn 2019 vaellus johti 18 parin löytymiseen seuraavana keväänä. Kuvassa 4 on esitetty pesimäaikaisten reviiirihavaintojen kehitys vuosina 2004–2020 (pesimäaikaista havaintoja ei ole vuosina 2000–2003).

On huomattava, että parin asuttamaksi reviiiriksi on tässä tulkittu samalla alueella pesimäaikaan tehtyjä koiras- ja naarastikan havaintoja, vaikka kaikissa tapauksissa lintuja ei ole nähty yhdessä tai edes ihan samalla paikalla. Vuosina 2004–2020 on tulkittu pesimäaikaaisiksi reviiirihavainnoiksi (todetut pesinnät poislukien) 27 reviiiriä. Näissä tapauksissa koiras ja naaras tavattiin vähintään kerran samalla paikalla samaan aikaan 13 reviiirillä ja 14 tapauksessa eriaikaiset havainnot lähellä toisiaan pesimäkauden kuluessa tulkittiin myös reviiirihavainnoiksi. Tällaista tulkintaa tukevat lukuisat havainnot vakituisista pareista, joiden puolisojen on todettu välillä tekevän yksinään pitkiä matkoja reviiirin eri ruokailumetsiköiden välillä.

Vuosina 2000–2020 on todettu yhteensä 9 pesintää. Viimeisin tunnettu pesintä ennen tätä todettiin vuonna 1977 Suomusjärvellä (Lehikoinen et al. 2003). Tämän jälkeen seuraava pesintä havaittiin vasta vuonna 2016, jonka jälkeen pesintöjä on tavattu vuosittain. Varsinais-Suomen varmistetut pesinnät 2000-luvulla tähän mennessä ovat seuraavat:

- 4.7.2016 – Pyhäranta, lentopoikanen koirasemonsa seurassa (Veli Puputti, Jaana Puputti)
- heinäkuu 2017 – Pyhäranta, useita havaintoja parista ja kahdesta lentopoikasesta samalla paikalla kuin 2016 (Veli Puputti, Jaana Puputti)

- 12.6.2018 – Kustavi, kaksi emoa ja kaksi lentopoikasta (Jukka Grönblom)

- 8.7.2018 – Salo, Halikko, lentopoikanen emon seurassa (Jyrki Matikainen)

- 31.5. ja 29.6.2019 – Salo, Suomusjärvi, lentopoikue (Matti Halttunen)

- 30.5.2020 – Parainen (ns. kanta-Parainen), koiras ruokki poikasiesä pesäkolossa (Mikael Nyman)

- 4.6.2020 – Uusikaupunki, naaras ja lentopoikanen (Lina Lehtinen, Ari Saura). Poikanen löytyi myöhemmin ikkunaan törmänneenä ja kuolleena.

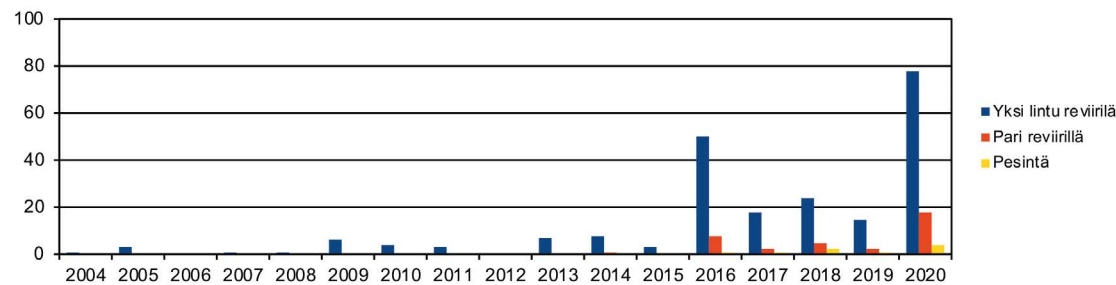
- 12.6.2020 – Salo, Suomusjärvi, koiras ruokki lentopoikasta (Matti Halttunen)

- 24.6.2020 ja 4.7.2020 – Salo, Suomusjärvi, lentopoikanen seudun toisella reviiirillä (Ville Rähkä, Pasi Airike, Matti Halttunen)

Valkoselkätikan pesän etsintä on vaikeaa mm. sen takia, että haudontaan vapaavuorolla oleva emo liikkuu ja ruokailee hiljakseen. Poikasikaan tikat etsivät ruokaa usein matalalta, mutta eivät pidä mainittavaa ääntä. Emo lentää nokka täynnä ruokaa suoraan pesän suuntaan, mutta toukkien kantomatkat voivat olla pitkiä sirpaleisilta ruokamailta (T. Laine, suullinen ilmoitus). Niinpä maakuntamme yhdeksästä pesintähavainnosta viimeisten 20 vuoden aikana vain yksi, Paraisilla vuonna 2020, koskee havaintoa pesäkolosta, jossa on poikasiesiä. Muut ovat lentopoikashavaintoja.

Missä valkoselkätikkoja näkee 2020-luvulla?

Vuosien 2016–2020 monien reviiirien ja pesintöjen perusteella maakuntaamme näyttää muodostuneen hyvä alku pesivälle valkoselkätikkakannalle. Odotuksille on perusteena lupaavasti elpynyt pesimäkanta Kaakkois- ja Etelä-Suomessa, josta vaellukset näyttävät lennättävän uu-

Kuva 4. Valkoselkätikan pesimäaikaiset reviiirit vuosina 2004–2020. Vuosilta 2000–2003 ei ole laajasta pesimäaikaista havaintoja.

sia lintuja Varsinais-Suomeen. Täällä taas vaateliaalle tikalle sopivia ruokailu- ja pesimäympäristöjä on vähitellen kehityksessä lisää jokien, järvien ja meren rannoilla, etenkin suojelualueilla. Vaikka vaeltajista suurin osa on nuoria lintuja, vahvistuu sukukypsien, vähintään kolmannen kalenterivuoden lintujen määrä keväällä sellaisilla paikoilla, joille yksinäiset linnut ovat jääneet pitämään reviiriään jo aikaisemmin.

Valkoselkätikka näyttää olevan etevä löytämään lahoavia puita ja pötkelöitä, joissa asuvia hyönteistoukkia se kaivaa rungoista. Ainakin talvireviireillä myös lahoavat kuuset näyttävät kelpaavan. Tikan vakituisen ruokailualueen tunnistaa runkoon hakatuista suppiloista, sellaisista, joihin ihmisen sormi sopii. Toki näitä kaivertavat muutkin tikat, mutta eivät samanlaisella järjestelmällisyydellä kuin valkoselkätikka.

Kun merkkejä on paljon, voi tikkojen etsinnän aloittaa helmikuussa, parhaiten aikaisin aamulla, jolloin tikat rummuttavat aktiivisesti. Valkoselkätikan sarja eroaa muiden isojen tikkojen rummutuksesta ja sen ihminenkin voi oppia tunnistamaan aavistuksen hitaasta käynnistyksestä ja pitkästä kestosta. Soidin-aikana helmi-maaliskuussa linnut tulevat helposti atrapille. Jos paikalle lentäviä rähisijöitä on silloin kaksi ja ääntely kiivasta, voi tapaaminen kertoa osumisesta reviirin ydinalueelle. Toisinaan paikalle tulee vain yksi lintu, ehkä kauempaa ja vasta pienen odottelun jälkeen. Voipa olla, että atrapille silloin saapuu suurin toivein yksinäinen reviirin haltija, ja joutuu pettymään. Atrapin käytössä pitää kuitenkin olla varovainen, sillä toistuvasti käytettynä se voi stressata varsinkin koirasta ja häiritä pariutumista.

Valkoselkätikan rummutusääni näyttää kiinnostavan myös käpytikkoja, pikkutikkoja ja harmaapäätikkoja, mutta nämä tyypillisesti jäävät vähän kauemmas seuraamaan tilannetta. Tu-

run Ruissalossa tavattiin talvella 2019–2020 erikseen koiras ja naaras valkoselkätikka, mutta toukokuussa 2020 yhdessä liikkuva pari, jossa koiras käpytikka oli liittynyt naaras valkoselkätikan seuraan. Sekaparin pesintäyritystä ei kuitenkaan todettu.

Syönnöksiä ja itse tikkoja kannattaa Varsinais-Suomessa etsiä rantametsistä, lehdoista ja ja pellonreunojen haavikoista, ennen muuta sieltä, missä on paljon lahoavaa lehtipuuta ja pötkelöitä. Idästä tulleet tikat näyttävät pysähtyvän mielellään – mikäli eivät uskaltaudu merta ylittämään – Selkämeren rannan niemille ja saarille, joissa on tehty paljon muuttohavain-toja ja myös havaintoja reviireistä. Ylipäätään rannikon niemet ja lehtipuuvaltaiset saaret saavat vaellustikat usein pysähtymään ja jäämään. Maakunnan tammimetsissä, mm. Turun Ruissalossa, Paraisten Lenholmissa, Kemiönsaaren Ekhamnissa ja Salon Vaisakossa tikkoja on esiintynyt sekä talvireviireillä että pesimäaikaan, mutta edes vilkas retkeily ei ole tuonut pesintähavaintoja päivänvaloon. Rasvaa tarjoavat ruokinnat näyttävät kiinnostavan valkoselkätikkoja talvel-la, ja vielä pitkälle kevääseen linnut käyvät tarkastamassa läskin tarjontaa.

Maakunnassamme on useita sellaisia valkoselkätikkojen vakituisia esiintymispaikkoja, jonne linnut palaavat joka syksy tai jossa ne kiertävät laho-puita etsimässä vuodesta toiseen – mutta pesää tai poikuetta ei ole ahkerasta retkeilystä huolimatta tavattu. Tämän artikkelin kirjoittajat suosittelevat tikkojen keväistä seuranta pe-sinnän varmistamiseksi erityisesti seuraavilla alueilla: Ruissalo (Turku), Raisonlahden ympäristö (Raisio, Naantali), Mietoistenlahden ympäristö (Mynämäki), Rauvolanlahden ympäristö (Turku, Kaarina), Tuorlan-Piikkönlahden alue (Kaarina), Kuisistonlahden ympäristö (Kaarina), Paimionlahden ympäristö (Paimio), Halikonlahden ympäristö (Salo), Teijo ja Matilda (Salo), Ekhamn (Kemiönsaari), Kasnäs (Kemiönsaari) ja Öro

(Kemiönsaari). Useimmat näistä koh-teista ovat olleet ahkeran retkeilyn piirissä, mikä osaltaan selittää lukuisat havainnot. Samaan aikaan monet lu-paavat keväiset reviiirihavainnot, ku-ten myös pesinnät, ovat löytyneet yl-lättävistä paikoista, joissa harvemmin käydään. Tämä viittaa siihen, että valkoselkätikan pesimäaikaaisia revii-reitä, ehkä myös pesintöitä on maa-kunnassamme paljon enemmän kuin vielä tiedämme.

Tämän artikkelin kirjoittajat aikovat jatkaa valkoselkätikan seuranta ja ovat kiinnostuneita lupaavista vihjeistä.

Kiitokset

Kalle Haapala toimitti käyttöömmme Pyhärannan havainnot ja Annika Tatterbach Someron havainnot. Saimme heiltä ja TLY:ltä luvan käyttää myös salattuja havaintoja. Timo Laine auttoi valkoselkätikan käyttäytymiseen ja pesimiseen liittyvissä monenlaisissa kysymyksissä. Seuraavat henkilöt antoivat tarkentavia tietoja: Markus Ahola, Pekka Alho, Matti Halttunen, Juhani Karhumäki, Arto Laesvuori, Lina Lehtinen, Rauli Lumio, Jyrki Matikainen, Mikael Nyman, Janne Riimäki, Ville Vasko ja Jarmo Vehkakoski. Kiitos kaikille avusta. Kiitos myös kaikille muille havainnoitsijoille ja tietojen tallentajille, ilman teitä tätä kirjoitusta ei olisi syntynyt.

Kirjallisuus

- Kontiokorpi, J. 2016: Kaikkien aikojen valkoselkätikkavaellus. Linnut 51 (1): 14–19.
- Laine, T. 2006: Valkoselkätikan seuranta 2004–2006: kanta kasvaa edelleen!. Linnut-vuosikirja 2006: 4–8.
- Laine, T. 2015: Suomen valkoselkätikkojen seurantaraportti 2010–2015. Linnut-vuosikirja 2015: 12–19.
- Lehikoinen, E., Gustafsson, E., Aalto, T., Alho, P., Klemola, H., Laine, J., Normaja, J., Numminen, T. & Rainio, K. 2003: Varsinais-Suomen linnut. Turun lintutieteellinen yhdistys r.y. Turku.

Talvehtivat vesilinnut Varsinais-Suomessa tammikuussa 2020

KIM KUNTZE, ESKO GUSTAFSSON & ASKO SUORANTA

Talvehtivia vesilintuja laskettiin valtakunnallisesti tammikuussa 2020. Laskennat kattoivat varsin hyvin koko Varsinais-Suomen, ja sääolosuhteet suosivat laskentoja paremmin kuin neljä vuotta aiemmin. Laskentojen perusteella Varsinais-Suomessa talvehtii nykyään leutoina talvina noin 130 000 vesilintua.

Tavoitteena neljän vuoden takaisten laskentojen toistaminen

Kattavat keskitalven vesilintulas-kennat toteutettiin Suomessa ensimmäisen kerran tammikuussa 2016 BirdLife Suomen, Luonnon-tieteellisen keskusmuseon ja Suo-men ympäristökeskuksen yhteistyönä (Lehikoinen ym. 2017). TLY vastasi Varsinais-Suomen laskentojen koordinoinnista. Sääolosuhteet olivat haastavat: talvi oli leuto aina joulukuun loppupuolelle saakka, mutta tammikuun alun voimakkaan pakkasjakson takia koko sisä-saaristo jäätynä. Tästä johtuen osalla

alueista ei saatu tehtyä laskentoja lainkaan, ja toisaalta osa vesilinnuis-ta lähti jäätyvistä vesistöistä muu-tole. Varsinais-Suomessa havaittiin kuitenkin yli 20 000 ja koko Suo-messa noin 120 000 vesilintua. Las-kentojen pohjalta tehtiin arviot talvikannoista, ja Varsinais-Suomes-sa arvioitiin talvehtivan ainakin 37 000 vesilintua (Kuntze 2017).

Laskennat toistettiin tammikuus-sa 2020. Laskenta-aika oli 1.–18.1., mutta Suomessa pyrittiin painotta-maan laskentoja tammikuun ensim-mäiselle viikolle. Osa laskennoista tehtiin jo joulukuun viimeisellä viikolla. Tavoitteena oli laskea lin-

nut vähintään kaikilta kohteilta, joilla laskennat tehtiin myös tam-mikuussa 2016. Samalla pyrittiin tekemään laskentoja kattavasti myös alueilla, joilla laskentateho jäi viime kerralla heikoksi. Sääolosuh-teet pysyivät laskennoille varsin suo-tuisina koko laskentajakson ajan, vaikka pienet lämpötilavaihtelut aiheuttivat lahtien ja sisävesien jak-sottaista jäätymistä ja sulamista.

Havainnot ja havainnoijat

TLY:n alueella laskentoja pyrittiin kohdentamaan tasaisesti ympäri maa-kuntaa myös aktiivisesti retkeilyjen

Kuvateksti ja kuvaajan nimi.

